

EMLÉKEZÉS

P O M O G Á T S B É L A

Főhajtás Berzsenyi Dániel niklai emlékoszlopánál

Ahol most állunk – és elhelyezzük az emlékezés és a tisztelgés koszorúit –, nemzeti irodalmunk klasszikus emlékhelyei közé tartozik. Emlékhelye nagy költőknek, Berzsenyi Dánielnek, aki előtt tisztelegve éppen százötven esztendője: 1860. június 11-én állították fel a most megkoszorúzendó emlékoszlopot. Méltán, hiszen a költő halála után negyed évszázaddal Berzsenyit mint klasszikus költőt tartotta számon és ünnepelte a magyar szellemi élet, de nemcsak ez, a magyar nép is, minthogy feljegyezték, hogy az emlékoszlop állításakor több száz ember gyűlt össze Niklán, nem csak Somogyból, hanem az ország távolabbi vidékeiről is. És emlékhelye ez az oszlop a magyarság önbecsülésének és történelmi emlékezetének, minthogy felállítása, alig több mint egy évtizeddel a levert szabadságharc után, a nemzet élni akarását és szolidaritását fejezte ki. Méghozzá az akkori hatalom ellenében, amelyet eleve zavarba hozott és megrettentett az emlékműavatásra érkezők sokasága, kivált amidőn felhangzott Kölcsey *Himnusza* és Vörösmarty *Szózata*. Talán az sem nélkülöz valamelyes szimbolikus értelmet, hogy az emlékoszlopnál akkor, virtuális módon a nemzeti költészet három óriása: Berzsenyi, Kölcsey és Vörösmarty találkozott.

Berzsenyi Dániel több mint három évtizeden keresztül: 1804 és 1836 között lakta a niklai kúriát. Költészetének igen nagy része itt született, így például *A magyarokhoz*, *Osztályrészem*, *A jámborság és középszer*, *A felkölt nemeséghez*, *A közelítő tél*, *Fobáskodás*, *Életfilozófia*, *Kazinczy Ferenchez*, *Wesselényi hamvaihoz*, *Dukai Takács Judit*hoz című versei és még számos további költeménye. Nikla ilyen módon, az emlékoszloptól eltekintve is, a magyar irodalom megszentelt helyei közé tartozik, akárcsak a Kazinczy Ferenc által Széphalomnak átkeresztelt Bányácska, Sümeg, ahol Kisfaludy Sándor született és élt, vagy Sopron, ahol Berzsenyi felfedezője és barátja: Kis János tevékenykedett, hogy csak Berzsenyi dunántúli kortársaira utaljak.

Nikláról vette fel az összeköttetést és kötött életreszóló barátságot Kazinczyval – érdemes felidézni ennek a – mindkét író gondolkodására és pályájára hatást gyakoroló kapcsolatnak az emlékét. Berzsenyi 1808. december 13-a és 1831. április 6-a között (egészen a széphalomi mester haláláig) harmincnyolc levelet postázott Kazinczynak, ezek hitelesen mutatják be a költői pálya történetének azokat az állomásait, amelyek során a „niklai remete” poézise, nem függetlenül a „széphalomi remete” biztatásától és tanácsaitól, kialakult. Berzsenyi 1808 szeptemberében küldte el Sopronban élő barátjának: Kis Jánosnak első verseskötetének kéziratát, ez azután továbbküldte a verseket a „magyar irodalmi respublica” mindenki által tisztelt fejének: Kazinczynak. A Széphalom magányában meghúzódó mester 1808. október 31-én keltezett levelében a következő

szavakkal nyugtázta a küldeményt: „Ritka ragyogású barátom! Kisünk megírta, úgy hiszem, azt néked, hogy verseidnek kötetét tőled elkértem, oly végett, hogy azt megolvassam, minekelőtte sajtó alá kerülnek. Azon kevés darabok után, melyeket ezen halhatatlan barátunknál olvasni örömöm vala, meggyőzhetetlen kívánság szállott meg a többit is olvashatni; mert valóban a te énekeid nem szokott hangicsálás a Magyar Helikonon. [...] nyelved oly szép, oly nemes, hogy azt csudálni fogja a haza. Te engem mesterednek nevezel. Hamis tettetés nélkül és igaz örömmel nyomom vissza homlokodra a szent koszorút, és azt vallom, hogy az tégedet illet, nem engemet. Elég dicsőség az nékem, hogy te engem szeretsz.” (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy akkor még nem volt szokatlan tünemény, hogy két magyar író szeresse egymást!)

Berzsenyi erre a, mondhatni: „költővé avató” levélre válaszolt Nikláról 1808. december 13-án. „Nagyérdemű hazafi! – kezdődött a Széphalomra címzett köszönő episztola. – A dicsőség ösztöne tulajdona a szebb lelkeknek, de a bölcsnek lángpillantása alatt hiúsággá olvad. Egy igen érzékeny jelenést, egy igen szent innepet jegyzett az Úrnak levele az én életemnek napkönyvében, s nem szégyenlem megvallani, hogy pár forró férfiúi cseppet nyomott ki szemeimből; de érzem, hogy az nem a dicsőség csiklandásának munkája, hanem a jó szándék jutalma és a jók összetalálkozásának andalodása. – Ez az én érdemem s dicsőségem! Úgy vagyon, nem maradt elrejtve az én jó igyekezetem s törekedésem.” Valójában ezzel a klasszikus levélváltással nyílt meg az út Berzsenyi Dániel költészete előtt.

Azóta, hogy a most általunk körülvelt emlékoszlopot felállították, Berzsenyi Dániel költészete otthonra talált a magyarság emlékezetében és szívében – életének és munkásságának igazán nagyszerű és (hogy a költő által kedvelt Horatiusra utaljak) minden „ércnél maradandóbb” emlékműve azokban a könyvekben, írásokban található, amelyek Nikla költőjének munkásságát világitották meg a magyar olvasók előtt. Olyan klasszikus irodalomtörténet-írókra és írókra hivatkozhatom, mint Erdélyi János, Váczy János, Horváth János, Merényi Oszkár, Füst Milán, Németh László, Halász Gábor, Szerb Antal, Keresztury Dezső és Vargha Balázs. Hadd idézzem fel közülük most végezetül Szerb Antal szavait: „Kifejezésének csodálatos, csak a legnagyobb antik költőkhöz mérhető hatalma, a magyar kar mennyköve által áll Berzsenyi azok között, akikre ha gondolunk, magyar-voltunk valami nagyszerű, megdöbbentő értelmet kap. Akikre ha gondolunk, valami olyanféle érzés tölti el a magyar irodalom hívét, mint a római költőt, mikor a görögökkel mérte össze nemzetét: *excudent alii spirantia mollius aere...* Mások mélyebb bölcsességeket mondanak és hajlékonyabb nüanszokkal fejezik ki lelkük ezer-rétűségét, ami idegen a magyar földeken; – de Berzsenyi, ez a bennszülött óriás, még szóhoz tudta juttatni azokat az ősi rétegeket, a heroszok és félistenek rétegét az emberben, amit utoljára Shakespeare és Michelangelo szólaltattak meg az európai kultúrában.”

Valóban, Berzsenyi Dániel a nemzet szellemének óriásai közé tartozott – ezt ismerte fel az a sokaság, amely éppen százötven esztendeje elzarándokolt ide Niklára, hogy felnézzen az emlékoszlop magasára, majd meghajtsa fejét a költő emléke előtt.

(Elhangzott 2010. június 11-én, Niklán.)